

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

[--- Artisták Pesthen és Budapesten \(1. rész\) >>>](#)

Kemény Gyula: Artisták Pesthen és Budapesten* (1. rész)

A régi Pest és a palotás új világváros Budapest, mondhatnám a háború kitöréséig valóságos Eldorádója volt az artistáknak, mert a két testvérváros közönsége a legrégebbi időkben is különös előszeretettel fogadott minden látványosságot. A régi Pest közönsége minden esztendőben a legnagyobb türelmetlenséggel várta a cirkusztársulatok megérkezését, amelyeket annak idején „angol lovaroknak” hívtak. Az első artisták, akik Pesten a közönséget mulattatták, nem cirkusztartisták voltak, hanem a vándor állatsereglek vakmerő idomárjai. A negyvenes években járt Pesten legelőször cirkusz, a híres francia Lejars társulata, amely sátorát a Gizella-téren állította fel, ahol jelenleg a Haas-féle palota áll. Ott működtek híres bűvészek, illetve szemfényvesztők Döbler, Hofzinsler, és Kompars Hermann, akiknek bámulatra méltó művészete nemcsak erkölcsi, hanem anyagi sikereket is hozott. A három bűvészhez csatlakozott később a világhírű Kratky Basik, aki az 1856-ban megnyitott új német színházban, az Erzsébet-téren ragyogtatta kiváló képességeit.

Ebben az Erzsébet-téri színházban nemcsak bűvészek, hanem más kiváló artisták is felléptek, így Petropolis, az első kontroszonista, Bonaire légakrobata, aki drótkötélen ereszkedett le a négyemelet magas karzatról a színpadra, a világhírű majomutánzó Klizsnigg. Teodora nevű leányával, az egy lábú spanyoltáncos Donátó, egy Monsieur Charles nevű francia erőművész, aki Pest városának legerősebb embereit hívta ki birkózásra és akit első fellépése alkalmával a híres magyar atléta és birkózó, Toldy János, a közönség viharos tapsai között másfél percnyi küzdelem után szabályosan földhöz teremtett. Ugyancsak a régi Erzsébet-téri színházban lépett fel 1863-ban az első arab művészcsoport Beni Zug Zug és az akkoriban nagy hírnévnek örvendő Schulz Ernő berlini mimikus, aki magát százfejű embernek nevezte el és akinek mutatványait későbbi utánczóik közül egy sem közelítette meg.

Ugyanebben az évben a Margitszigeten, amely akkor még inkább hasonlított az elhagyatott vadonhoz, mint valami kultúralt helyhez, mutatkozott be a pesti közönségnek Blondin kötéltáncos, a „Niagara hőse” és lázban tartotta nyaktörő mutatványaival az egész várost. 1864-ben, az akkoriban épült új budai Népszínházban, mely ott állott a Lánchídnál, a mai kereskedelmi minisztérium épülete helyén, szenzációs sikert aratott egy 12 főből álló japán artista csoport, amelynek minden egyes tagja a maga nemében páratlan művész volt. Ragyogó japán kosztümökben, káprázató kiállítás mellett olyan bámulatos dolgokat mutattak be, hogy valósággal megbabonázták nézőjüket. Vendégszereplésük három hónapon át tartott, táblás házak mellett, amit csak az tud kellően értékelni, aki tudja, hogy mily nehezen határozták el magukat a pesti emberek arra, hogy Budára menjenek.

A múlt század ötvenes éveiben jött Pestre De Bach, belga cirkusz-tulajdonos és a francia Charles Lejars, aki 1855-ben innen indult hatalmas társulatával, 18 lovával és különféle állataival Hamburga, ahol „Die neue Welt” nevű három árbócos vitorlásra szállt, hogy Buenos-Ayresbe utazzék. Útközben azonban óriási vihar tört ki a tengeren és Lejars egész társulatával hullámokban lelte sírját.

Carré Vilmos, németalföldi cirkusz-igazgató 1856-ban a Beleznay-kertben hatalmas cirkuszt építtetett és ott kezdte meg előadásait. A híres Beleznay-kert a jelenlegi Rákóczi-út és Eszterházy-utca sarkán volt. Carré cirkuszának vonzóereje az akkoriban világhírű és ragyogó szépségű Carré Katica iskola-lovarnő mutatványai voltak, kivülről azonban nagyszerűt produkált a három Briatori fivér, akik elsőrendű nyújtótornászok voltak.

A híres Renz Ernő 1862-ben jött először Pestre. A Dunaparton, a Tudományos-Akadémia háta mögött építette fel hatalmas deszkacirkuszát és nyomban meghódította a pesti közönséget. Renz Ernő elsőrendű iskolalovas volt és kitűnő idomító. Mikor szabadon elővezette 16 idomított csöddörjt, a közönség valósággal tombolva tapsolt mutatványainak. Legidősebb fia Ferenc, leánya Amanda, ennek férje Hager, valamennyien kiváló lovasok voltak. Róbert nevű fia lóháton zsonglirozott, legkisebb fia pedig, Ernő, nagyszerűen idomított ponnyjait mutatta be. Renz hozta Pestre a világ legkitűnőbb clownját, Little Whealt, továbbá John Pricet, a nagyszerű zenebohócot, Gontard Clownt és a legvakmerőbb orosz-lánszelidítőt, Batti Tamást, aki öt hatalmas orosz-lánál olyan mutatványokat produkált, hogy a közönség naponta roskadásig megtöltötte a cirkuszt. Renz volt az első, aki a cirkusz porondjára vitte a gyönyörűen kiállított némajátékokat és legelső ilyen némajátéka volt a Hamupipóke.

Az idők folyamán láttuk Pesten W. Suhr, Troszt, Oscar Carré, Ciniselli, Herzog (ennek cirkusza Pesten leégett) Dersin, Sidoli, Salamansky, Kremsel, Schumann, Wulff, Codi, stb. cirkuszait, akik többé-kevésbé valamennyien sok babért és sok pénzt vittek el innen.

Jellemző, hogy Pesten 1866-ban, amikor tudvalevőleg a porosz-osztrák háború folyt, két cirkusz működött, Renz a Dunaparton és Ciniselli a mai Lövölde-téren. Mindkettő, dacára a háborúnak és a dühöngő kolerajárványnak, óriási üzleteket csinált. A Ciniselli cirkusznak nagyszerű loanyagán kívül csak egyetlen vonzóereje volt, az igazgató ragyogó leánya, Ciniselli Emma, aki később Oroszországban Stroganoff gróf felesége lett...

Abban az időben magyar artista még nem volt. Vidéki városokban országos vásárokon lehetett látni néhány tarka-barka, bohócruhába öltözött embert, akik bódékban, sátrakban garasokért mutogatták művészetüket a jámbor vidéki atyafiaknak. Ezeket a jó vidéken „csepürágóknak,” kőcevíknek” és „kóklereknek” nevezték. Ezek a szegény flótások voltak tulajdonképpen az úttörők, akik tojástáncot jártak, tüzet okádtak, színes szallagokat húzigtak ki szájukból és minden egyes mutatvány után elővették pléhtányérukat és gyűjteni mentek. Sorsuk, illetve

jólétük attól függött, hogy milyen volt a kikiáltójuk. Ha a kikiáltó jó tüdejű, jó torkú ember volt, aki elmés, ügyes viccekkel és megjegyzésekkel be tudta terelni a kíváncsiakat a bódéba, akkor jól ment az üzlet. Ellenben, ha ilyenre szert tenni nem tudtak, akkor bizony felkopott az álluk. A kis Rothberger Izidor, aki később ismert művészügynök lett és Bányay Márton, a hajdani „óriástörpe”, pályafutásukat mint kikiáltók kezdték.

A cirkuszláz miatt nagyon rossz viszonyok között éltek az úgynevezett hazai artisták, akik közé tartozott a már említett óriási erejű Toldy János, a Sámson-hajával, akinek legveszedelmesebb vetélytársa egy Marimaldi nevű olasz artista volt. Ezek mind a ketten a Városligetben szabad ég alatt mutogatták magukat és bár Marimaldinak nem volt olyan hatalmas testi ereje, mint Toldynak, de képzett birkózó lévén, 1861-ben a Beleznay kertben lévő Carré cirkuszban rendezett díjbirkózás alkalmával Toldy Jánost szabályszerűen elgyőzte, mait ez a gerinces magyar annyira restellt, hogy soha többé nem birkózott. Mikor néhány esztendő múltán Marimaldi meghalt, Toldy János pedig korcsmát nyitott a Király-utcában, megérkezett Budapestre egy Barokaldi nevű művész Bukarestből, ahonnan nagyon szomorú viszonyok között távozott. Barokaldi eredetileg cirkuszbohóc volt és 1862-ben Berlinben tartózkodott szerződés nélkül, amikor Blondine, az akkori világhírű kötélátúzó ott produkálta magát. Blondinnek az volt a legszenzációsabb mutatványa, hogy a toronymagasságban kifeszített kötélre eleven emberrel a hátán futott végig. Ehhez a mutatványhoz mindenhova magával vitt egy szerződötetett francia embert, aki azonban történetesen Berlinben szélütés következtében meghalt. Blondin erre a szerződés nélküli artisták között keresett magának partnert és Barokaldira esett választása. Barokaldi Blondinnel utazott hónapokon keresztül, míg Bukarestben megtörtént vele az a szomorú eset, hogy Blondin Barokaldival a hátán a kötél közepén elvesztette az egyensúlyt és míg maga bele tudott kapaszkodni a kötélbe, addig Barokaldi lezuhant a mélységbe és lábát törte. Hetekig feküdt a kórházban és élete végéig sánta maradt. Hazafelé indult Olaszországba és útba ejtette Budapestet. A Városligetben nem volt már se Marimaldi, se Toldy János, mire Barokaldi engedélyért folyamodott. Az évek folyamán tekintélyes vagyont gyűjtött és Budapest gyermekeinek ő volt a Barokaldi bácsija és legnépszerűbb mulattatója.

Ebben az időben itt-ott feltűntek Budapesten az úgynevezett népénekesek. A negyvennyolcas forradalom előtti időben egyesek hárfával a hónuk alatt házról-házra jártak énekelni. A szabadságharc leverése után azonban a Pesten basáskodó rendőr-igazgató eltiltotta ezt, miáltal ezek a hárfás énekesek kénytelenek voltak működésüket az udvarokról, kávéházakba és étkezdékbe áthelyezni. Kisebb csoportokba verődtek és a rendőrségtől engedélyt kértek, hogy zárt helyiségekben énekelhessenek. Az első ilyen engedélyt Neumann Dávid kapta, aki fiával, Neumann Számival, Altmann Róza nevű énekesnővel és Honetz nevű komikussal énekelgetett kávéházról-kávéházra. Természetesen magyar szót akkoriban Pesten hallani ritkaság volt, különben is az elnyomatás korszakában nyilvánosan, csakis németül lehetett énekelni. A dalszövegek legnagyobb része Bécs városát, a császárvárost és a császárt magasztalta. Honetz Károly rövidesen kivált Neumann Dávid társulatából és Mutzbauer Feremncsel, az ismert harmonika művésszel új társulatot alakított, melynek tagjai voltak Honetzen és Mutzbauer Ferencen kívül utóbbinak két csodaszép és kitűnő hangú leánya, Mutzbauer Karolin és Róza. Ennél a társulatnál kezdte működését a később nagy hírnévre szert tett Schönberg Rudolf kómikus, aki régi pesti kereszténycsalád gyermeke volt, azonban szerelemre gyulladt egy szépséges zsidóleány iránt, akinek kívánságára áttért a zsidó vallásra.

A népénekés társulat igazgatója a vendéglőstől, ahol játszott, csekély felpénzt kapott és a tagok minden szám után tányérozni mentek. Az összeggyűjtött pénzen azután a társulat tagjai több-kevesebb veszekedéssel megosztottak. A hatóság csak azt engedte meg, hogy a helyiség előtt az ajtó fölött háromszögletes ládikát állítsanak fel, melynek oldalfalaira olajpapirosra volt felírva a művészelőadás és annak műsora. A ládika belsejében pedig kis fagyúmcécs égett, mely minden oldalról megvilágította a nagyszerű reklámot.

Az előadásra kerülő dalokat a rendőrség cenzurázta, azok semmiféle pikantériát, vagy politikai célzást nem tartalmazhattak. A dalokat Bergmann Henrik, Schöppel és a zseniális Groys Antal írták, akik minden dalért két forint írói honoráriumot kaptak. A gyűlölt osztrák rendőrigazgató, Prottmann báró, 1861-ben megvált állásától és Pest város rendőrkapitánya Bizenti udvari tanácsos lett, aki többé nem a népénekéseknek, hanem a helyiség tulajdonosainak adta a játszási engedélyt és ezáltal a népénekéseket teljesen a helyiség tulajdonosainak szolgáltatta ki. A vendéglősök és kávéosok ezután már Bécsből kezdték importálni a népénekéseket, ami által a pestiek nagy nyomorba jutottak. A népénekés ügy 1864-ben vett kedvező fordulatot, amikor Thaisz Eleket nevezték ki rendőrkapitánynak. Thaisz modern gondolkodású, liberális ember volt, aki maga is nagyon szeretett mulatni. Megengedte a népénekéseknek a kisebb bohózatok előadását és kötelezte őket, hogy műsoruknak egy-két száma okvetlenül magyar nyelvű legyen, egyúttal megszüntette a rendőri cenzurát is. A cenzura megszűnésével bevonult a trágárság a bretilre. A helyiségtulajdonosok rákényszerítették a népénekés társulatok vezetőit, tehetségre való tekintet nélkül a szép hölgyek alkalmazására, mai által növelték helyiségük látogatottságát.

* Békásy Jenő és Seidl Albert (szerk.) *Jubileumi Album 1897-1922* Kiadja a Magyarországi Artista Egyesület 25 éves fennállásának emlékére (29-33. o.)